

Judziński, Józef

Wystawa o plebiscycie na Warmii i Mazurach

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 667-669

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF JUDZIŃSKI

WYSTAWA O PLEBISCYCIE NA WARMII I MAZURACH

Otwarta w części Sali Kopernikowskiej Muzeum Mazurskiego 30 maja 1970 r. wystawa pt. *Plebiscyt na Warmii i Mazurach* stanowiła wizualne uzupełnienie ogólnopolskiej sesji naukowej, poświęconej 50-leciu plebiscytu, którą w dniach 22—23 maja 1970 r. zorganizował Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. W tegorocznym sezonie wystawienniczym wzbudziła zrozumiałe zainteresowanie i uznać ją trzeba za wydarzenie kulturalne dużej miary. Nigdy bowiem nie pokazano tak wielu eksponatów, obrazujących tragedię Warmiaków i Mazurów w walce z niemieczyzną o połączenie się z Macierzą. Żałować więc należy, że zabrakło w salach zamku olsztyńskiego miejsca na większą ekspozycję, odpowiadającą wadze zagadnienia. Tym bardziej że scenarzyści wystawy — dr Janusz Jasiński, kierownik Pracowni Historycznej Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego i mgr Bohdan Koziełło-Poklewski, kierownik Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego — potraktowali temat szeroko, rzucając go na tło międzynarodowe. Potrafili przy tym odpowiednio wyważyć proporcje w gradacji problemów, dali możliwość przemówienia masie cennych źródeł, które orientują nawet przeciętnego widza w rozmiarach wścieklej propagandy niemieckiej i słabości organizacyjnej strony polskiej. Komisarzem wystawy był mgr Antoni Sóloma z Muzeum Mazurskiego, a ciekawą i przejrzystą oprawę plastyczną wykonali: Artur Nithausser, Michał Sawaniuk i Mirosław Smerek. Ekspozycję na wystawę dostarczyła w głównej mierze Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego i Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego. Uzupełniły je zbiory Muzeum Mazurskiego oraz dokumenty Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie.

Wystawę otwiera gabłota z urzędowym wydawnictwem tekstu traktatu wersalskiego, polecającym przeprowadzenie plebiscytu na Warmii, Mazurach i Powiślu. Zarządzenie to świadczy o przekreśleniu zasady etnograficznej jak również o zaprzeczeniu historycznych praw Polski do ziem, które brutalnie germanizowało państwo pruskie. Zamieszczona obok plansza informuje zwiedzających o sytuacji politycznej terenu warmińsko-mazurskiego w okresie plebiscytowym.

Następne plansze i gabloty zgrupowane w tematyczne stoiska, poświęcono działalności polskich organizacji na Warmii i Mazurach przed plebiscytem. Portrety przywódców i najwybitniejszych przedstawicieli umieszczono na planszy, w gablotach zaś — eksponaty świadczące o ich działalności na rzecz plebiscytu. Na pierwszym miejscu zaprezentowano Polską Radę Ludową dla Warmii, utworzoną 24 li-

stopada 1918 r. z ks. Walentym Barczewskim jako prezesem. Swoim zasięgiem obejmowała ona południowo-wschodnią część Warmii, gdzie organizowała Towarzystwa Ludowe, wiece przedwyborcze, wydawała specjalny dodatek „Gazety Olsztyńskiej” w języku niemieckim, zwalczający propagandę niemiecką. W następnej kolejności przedstawiono działalność Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego, ukazano jego władze, członków i pracowników. Ostre polemiki z nacjonalistami niemieckimi zamieszczane były na łamach dodatku „Gazety Olsztyńskiej” w języku niemieckim, zatytułowanym „Ermländische Volksstimme”. Wydany został wówczas *Pamiętkowy Kalendarz Warmiński na rok Pański 1920*. Liczne zdjęcia oryginalne prezentują szeregowych Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego. Interesującą przedstawiono Mazurski Związek Ludowy z jego sztandarową postacią Fryderykiem Leykiem na czele. Obok statutu MZL wyłożono deklaracje członków, opowiadające się za przyłączeniem Mazur do Polski „jako samodzielnego województwa z najdalej idącą autonomią”, ulotki agitacyjne, zdjęcia zasłużonych członków, organ prasowy organizacji „Masurische Volks-Zeitung” oraz autentyczną odznakę Mazurskiego Związku Ludowego, wyobrażającą orła zrywającego kajdany. W dziale „Warszawa z pomocą Mazurom” przedstawiono program pracy Zrzeszenia Plebiscytowego Ewangelików Polaków oraz jego działaczy — Jerzego Kurnatowskiego i Emilię Sukertową-Biedrawinę. Organizacja ta wydała szereg odezwo do Mazurów, w których zapewniano ewangelików, że Polska zagwarantuje im wszystkim takie same prawa, jak katolikom. Tego rodzaju zapewnienie poparte autorytetem przedstawicieli Konsystorza Ewangelickiego w Polsce — Jakuba Glassa i superintendenta dra Juliusza Burschego miało dla Mazurów wielkie znaczenie.

W okresie plebiscytu nie małą rolę w pozyskaniu ludności mazurskiej dla Polski odegrało czasopismo „Mazur” redagowane w Szczytnie przez Kazimierza Jaroszyka. Jemu to właśnie poświęcono sporo uwagi; zamieszczono w gablocie jego korespondencję, wspomnienia, zdjęcie zespołu redakcyjnego, rysunki satyryczne i charakterystyczne ulotki drukowane w „Mazurze”.

Nieco miejsca poświęcono ludowemu poecie mazurskiemu Michałowi Kajce, który zamieszczał swoje utwory i artykuły polemizujące z Niemcami w „Mazurze”. Ładnie zobrazowana została również działalność plebiscytowa Feliksa Nowowiejskiego. Wykorzystano w tym celu wyniki poszukiwań badawczych olsztyńskiego muzykologa Jana Boehma o kompozytorze-Warmiaku, któremu poświęcono gablotę z jego zdjęciami, zawiadomieniami i artykułami o koncertach na cele plebiscytowe, pocztówki z jego pieśniami-asz utwory muzyczne wykonywane przez niego w tym czasie.

Ośrodkiem działalności plebiscytowej Polaków w Olsztynie był Dom Polski, w którym urządzano zebrania i narady, kursy, akademie okolicznościowe itp. W gablocie wystawowej widzimy zdjęcia ilustrujące tego rodzaju działalność polską. Sam Dom Polski, broniony przez straż i zasieki z drutu kolczastego przypominał — w przynosi i w znaczeniu dosłownym — twierdzę polskośći.

Pomysłowo wyekspozowano polską i niemiecką działalność propagandową przed plebiscytem. Propagandzie polskiej poświęcono dwie gabloty i planszę, podczas gdy propagandzie niemieckiej o wiele więcej miejsca. Długi ciąg ekspozowanych odezwo, wezwań, ulotek, ogłoszeń, w języku polskim i niemieckim, dużych plakatów agitujących miejscową ludność do opowiedzenia się w plebiscycie po stronie Niemiec daje zwiędzającemu możliwość własnej oceny dysproporcji wysiłku organizacyjnego i propagandowego Polski i Niemiec w tym okresie. Gdy uwzględnimy następny dział o terrorze niemieckim i jego ofiarach, w którym ukazano zdjęcia Polaków pobitych przez bojówki nacjonalistów niemieckich i ówczesne doniesienia prasowe o gwał-

tach popełnionych na patriotycznie nastawionej ludności polskiej, nikogo nie zdziwi fakt, iż tak mało głosów padło na Warmii, Mazurach i Powiślu za Polską. Skrótowo potraktowane części wystawy dotyczące działalności Komisji Międzysojuszniczej i głosowania ludności uzupełniono wspomnieniami działaczy opublikowanymi tak w okresie międzywojennym, jak i w Polsce Ludowej, ankietami uczestników zmagañ plebiscytowych oraz opracowaniami naukowymi — przede wszystkim historyków olsztyńskich — o plebiscycie.